

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу ГУЛЯК Уляни Миколаївни на тему:
«Мотиваційно-ціннісні детермінанти бойової діяльності військовослужбовців
Збройних Сил України» представленої до захисту на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами.

Представлена дисертаційна робота Гуляк Уляни Миколаївни відповідає актуальним питанням сьогодення і є аргументованим, самостійно виконаним дослідженням, відрізняється новизною та практичною значущістю.

Актуальність вирішення наукового завдання зумовлена:

по-перше, сучасними тенденціями розвитку Збройних Сил України та націленістю їх на реформування відповідно до стандартів НАТО; вимогами керівних документів щодо комплектування Збройних Сил України професійним та вмотивованим персоналом, а також умовами динамічних перетворень, які відбуваються в Україні у зв'язку зі збройною агресією з боку Російської Федерації, та затяжним характером збройної боротьби;

по-друге, необхідністю підтримання оптимального рівня мотивації військовослужбовців під час мобілізації, на особливий період, які мають бути спроможними до виконання завдань за призначенням в умовах тривалого ведення бойових дій, що пов'язано з постійним ризиком та високою загрозою для їхнього життя;

по-третє, важливістю психологічної готовності військовослужбовців до бойової діяльності, за реалізацію якої відповідає мотивація, оскільки саме від мотивації залежить, як і в якому напрямі будуть використані функціональні здібності особистості військовослужбовця.

За результатами теоретичного дослідження мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовця як стійкої, відносно постійної ціннісної диспозиції вищого порядку та підходів до їх вивчення здобувачем встановлено:

що саме внутрішньо вмотивовані військовослужбовці створюють якісну перевагу в бою, знаходять шлях до перемоги і досягають її. У контексті бойової діяльності саме внутрішня мотивація є найвагомим спонукальним чинником для цивільної людини йти на військову службу;

підтримання бойової активності в найбільш несприятливих умовах можливе лише тоді, коли така діяльність має сенс і розглядається у нерозривному зв'язку з поняттям цінностей;

внутрішня мотивація ґрунтується більшою мірою на таких цінностях, як ідеологія, націоналізм, дух воїна тощо, які формуються впродовж усього життя, обґрунтовує доцільність такого визначення поняття мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців – це стійка, відносно постійна ціннісна диспозиція вищого порядку, що визначає вибір поведінки військовослужбовця, не має вирішальної ролі в забезпеченні функціонування

організму, не є вродженою, розвивається тільки в онтогенезі й залежить від соціальних норм військово-професійного середовища. Авторкою дисертації доцільно визначено об'єкт, предмет, мету, а також завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантам

Дослідження проведено в межах науково-дослідних робіт: «Формування психічної стійкості військовослужбовців до бойових умов» (державний реєстраційний номер 0121U110117); «Обґрунтування доцільного варіанта побудови системи психологічного забезпечення військ (сил) Збройних Сил України з урахуванням досвіду збройних сил провідних країн – членів НАТО» (державний реєстраційний номер 0122U200865), що свідчить про зацікавленість структурних підрозділів Генерального штабу Збройних Сил України в таких розробках.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Викладені у роботі висновки та узагальнення мають достатній рівень наукового обґрунтування. Повнота і раціональність застосування методологічного апарату, широкого кола українських та закордонних наукових джерел підтверджує достовірність викладених ідей та положень, підкріплюють цілісність роботи та її міждисциплінарний характер.

Отже, наведені здобувачкою в роботі висновки та рекомендації мають достатній рівень обґрунтованості і достовірності. Проведене емпіричне (обсерваційне та експериментальне) дослідження, результати аналізу й інтерпретації отриманих даних дали змогу: розробити авторський опитувальник для діагностування мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців; осмислити особливості їх прояву у професійній діяльності військовослужбовців; розробити тренінгову програму психологічної підтримки та корекції мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців та довести її результативність.

Розроблений авторський опитувальник діагностування мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців дав змогу оцінити прояв показників мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців та визначити рівень їх професійної мотивації. За результатами валідації методики авторкою виділено чотири основні компоненти, що відображають різні виміри мотивації та цінностей військовослужбовців: особиста мотивація; ціннісна відповідність; колективна інтеграція; соціально-психологічний клімат.

Емпіричне дослідження особливостей прояву мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців Збройних Сил України показало, що оптимальна мотивація, особисте благополуччя та бойова активність військовослужбовців під час мобілізації, на особливий період ґрунтується на втіленні особистісних цінностей, таких як конформність, визнання, цікава праця, серед офіцерів, що підкреслює важливість соціальних норм і підтримки колективу. Серед сержантів і солдатів найбільший вплив на мотивацію мають такі чинники, як соціальні контакти і цікава праця, що свідчить про важливість соціальної взаємодії і отримання задоволення від роботи. Означені детермінанти є

ключовими у формуванні та підтриманні мотивації військовослужбовців під час мобілізації, на особливий період для спрямування зусиль на виконання бойових завдань, підтримання високої інтенсивності діяльності та збереження енергійності у виконанні цих завдань протягом тривалого часу.

Авторкою розроблено та апробовано програми психологічного тренінгу з підтримання та посилення основних мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців Збройних Сил України, що виявився ефективним інструментом для істотного поліпшення ключових мотиваційних показників. Інструментальною основою досягнення підсумкового очікуваного результату поліпшення бойової мотивації є виділені автором ключові мішені для психологічної корекції й алгоритми дій:

на основі представленої моделі мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності офіцерів ЗС України – посилення соціальної підтримки та визнання; зменшення негативного впливу внутрішніх процесів та безособової мотивації; забезпечення цікавості та викликів у професійній діяльності; розвиток внутрішньої мотивації та самоконцепції; інтеграція психологічної підтримки у повсякденну діяльність;

згідно з моделлю мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності сержантів і солдатів ЗС України виокремлено – підвищення рівня соціальної взаємодії та підтримки; збільшення зацікавленості та різноманітності в діяльності; розвиток лідерських якостей і впливу; сприяння самовдосконаленню та особистісному розвитку; збалансування конформності та індивідуальної ініціативи.

За результатами апробації програми психологічного тренінгу з підтримання та посилення основних мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців Збройних Сил України виявилися ефективним інструментом для істотного поліпшення ключових мотиваційних показників та довели свою ефективність під час проведення формувального етапу експерименту.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Аналіз змісту дисертації, основних публікацій дозволяє визнати, що мету досягнуто, а завдання дослідження виконано. Це відображено в основних положеннях роботи, які сформульовані дисертанткою особисто і характеризуються певною науковою новизною. Зокрема, авторкою

уперше:

встановлено структуру мотиваційно-ціннісної сфери особистості військовослужбовців за призовом під час мобілізації, на особливий період (особистісні цінності, мотиваційно-ціннісні детермінанти, їх диспозиція) та з'ясовано її вплив на перебіг бойової діяльності (ризик та небезпека, масштабність та тривалість ведення бойових дій, соціальна депривація, умови невизначеності, групова належність тощо);

емпірично встановлено відмінності в мотиваційно-ціннісних профілях різних категорій військовослужбовців Збройних Сил України за призовом під час мобілізації, на особливий період (офіцерів та сержантів і солдатів). Показано зумовленість специфіки прояву мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності досліджуваних залежно від професійної ролі та виявлених структурних

взаємозв'язків між мотиваційно-ціннісними детермінантами відповідно до виконуваних видів бойової діяльності;

удосконалено діагностичний інструментарій вимірювання мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців Збройних Сил України шляхом обґрунтування застосування існуючих психодіагностичних методик та розроблення авторського опитувальника;

набули подальшого розвитку психологічні практики у вигляді психологічних тренінгів, розроблених на основі встановлених показників, щодо підвищення мотивації військовослужбовців до бойової діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у:

розробленні та впровадженні у практику структур персоналу Збройних Сил України авторського опитувальника – для діагностування рівня прояву мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців;

розробленні психологічних практик психологічної підтримки та корекції мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців та їх упровадженні в психологічну підготовку військових частин для підтримання належного рівня мотивації військовослужбовців і забезпечення їх ефективності в умовах бойових дій;

упровадженні матеріалів дисертаційного дослідження в освітній процес закладів вищої освіти під час проведення навчальних занять та наукових досліджень за напрямом психологічного забезпечення бойової діяльності.

Загальна структура дисертаційного дослідження відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Структура дисертації чітка й послідовна, що дозволяє глибоко розкрити тему й вирішити поставлені завдання.

У *вступі* дисертації здобувач визначив методологічно-концептуальний апарат дослідження. Завдання, які були поставлені в ході дослідної роботи відповідають проблематиці дослідження, а використані методи в цілому забезпечили досягнення поставленої мети.

Зміст *першого розділу* дисертації «Теоретико-методологічні основи дослідження мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців» проаналізовано наукові підходи вітчизняних та зарубіжних учених до визначення поняття мотиваційно-ціннісних детермінант; вплив умов бойових дій на мотивацію військовослужбовця; розглянуто структуру мотиваційно-ціннісної сфери особистості військовослужбовців за призовом під час мобілізації, на особливий період та з'ясовано її вплив на перебіг бойової діяльності.

Висновки до першого розділу присвячено теоретичному аналізу наукових поглядів на проблематику мотиваційно-ціннісної сфери в психологічній науці та міждисциплінарних підходах.

У *другому розділі* «Організація емпіричного дослідження мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців за призовом під час мобілізації, на особливий період» дисертантка обрала сукупність взаємопов'язаних дослідних методик, що повною мірою відповідають предмету й об'єкту дослідження.

Авторка дисертації на підставі теоретичного аналізу та розроблених моделей визначає програму емпіричного дослідження, викладає організаційні засади та процедури, описує методичний інструментарій і контингент досліджуваних осіб.

Успішно підібраний комплекс дослідних методів дав змогу дисертантці успішно провести експериментальне дослідження. Отримані авторкою дані є достатньо інформативними, об'єктивними та новими, базуються на логічно обґрунтованих завданнях і методах дослідження.

Третій розділ роботи «Емпіричне дослідження мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців за призовом під час мобілізації, на особливий період» присвячений емпіричному дослідженню мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців за призовом під час мобілізації, на особливий період. Здійснено психометричну перевірку авторського опитувальника; проведено порівняльний аналіз прояву основних показників мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності групи офіцерів та групи сержантів і солдатів; побудовано моделі мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності офіцерів та сержантів і солдатів Збройних Сил України; розроблено психологічні тренінгові програми підтримки та корекції мотиваційно-ціннісної сфери військовослужбовців ЗС України за призовом під час мобілізації, на особливий період та проведено їх апробацію.

У дисертації Гуляк У.М. набули подальшого розвитку психологічні практики у вигляді психологічних тренінгів, розроблених на основі встановлених показників, щодо підвищення мотивації військовослужбовців до бойової діяльності. Заходи програми впроваджено у практику діяльності Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України; Національного університету оборони України; Національної академії Національної гвардії України; Львівського державного університету внутрішніх справ; Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; військової частини А1815; військової частини А1232.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Результати дисертації відображено в 15 наукових публікаціях (із них 2 – у співавторстві), серед яких: 7 статей – у виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України як фахових у галузі психології категорії Б; 8 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях. Публікації здобувачки повною мірою висвітлюють основні наукові результати дисертаційного дослідження. Порушень академічної доброчесності у публікаціях авторки та дисертації виявлено не було.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації

1. З огляду на анонсовану назву дисертації об'єктом дослідження авторки має бути визначена не лише мотиваційна, а й аксіологічна сфера особистості військовослужбовця, бо у протилежному випадку предмет дослідження сформульовано дещо ширше за його об'єкт.

2. У змісті дисертації бажано б було зазначити висновки до кожного з її розділів, а анотації, список публікацій здобувача за темою дисертації та перелік умовних скорочень не вказувати.

3. Дисертантка зазначає, що результати дисертаційного дослідження висвітлено в 16 наукових публікаціях. Насправді підручник (Гуляк, У. (2022) Система мотивації персоналу в організації (установі, військовій частині). Основи формування психічної стійкості військовослужбовців у бойових умовах / за заг. ред. Кримець Л. В. Київ : НУОУ, 98–108) не вважається науковою публікацією.

4. Дисертантка здійснила досить ґрунтовний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження. Проте дисертаційне дослідження лише виграло б, якби авторка представила порівняння зарубіжного досвіду щодо вирішення наукового завдання дослідження з вітчизняним досвідом. Було б доречним цей матеріал оформити, наприклад, як порівняльну таблицю.

І традиційне питання, в чому, на думку авторки, полягають перспективи подальших досліджень у галузі проведеної дисертаційної роботи?

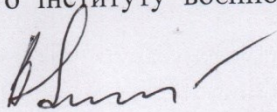
Водночас переконаний, що вказані зауваження та побажання виявляють рекомендаційний і дискусійний характер, спонукають до наукової полеміки, а тому не знижують загальної позитивної оцінки дослідження.

Висловлені зауваження суттєво не впливають на результати дисертаційної роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації чинним вимогам. Отже, урахувавши цілісність та новизну науково-дослідницької роботи з актуальної проблеми, важливість одержаних авторкою наукових результатів дисертаційна робота «Мотиваційно-ціннісні детермінанти бойової діяльності військовослужбовців Збройних Сил України» відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її авторка ГУЛЯК Уляна Миколаївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові наук.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник соціальної сфери України, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем філософії війни, історії військової педагогіки та культури кафедри суспільних наук навчально-наукового інституту воєнної історії Національного університету оборони України

Віктор АЛЕЩЕНКО

17 березня 2025 року

